

V pěkné sbírce našich národních klasiků, redigované p. Vlčkem a nakládané p. Laichterem, příručního formátu i milého dekoru p. Kotěrova, dostává se nám konečně úplného Máchy, vydaného opravdu kriticky, o spolehlivém a přesném textě původním, slušné úvodní studii kritické, úplné bibliografii a užitečných poznámkách literárně historických. Vydavatel p. Vlček vyložil v Poznámkách k 2. svazku zásady, jimiž se spravoval při tomto vydání, zásady, které lze jen podepsat, zásady, jimiž se řídí dnes vesměs vydavatelé cizích kritických edicí z krásné literatury. „Vydání naše,“ píše p. Vlček, „užívá, pokud se jím nemění původní znění slova, pravopisu nyní obvyklého a přijímá, pokud nejsou před rukama básníkovi upravené rukopisy nebo spolehlivé prepisy jejich, nynější obecně zavedenou interpunkci — jinak však básníkův text v původní úpravě jeho otiskuje věrně, slovo za slovem, opravujíc pouze zřejmé přepsání nebo poruchy předlohy rukopisné, anebo sazby původní a odstraňujíc vyložené chyby tiskové.“ Zásada *diplomaticky věrného* otisku, kterou pořídil před dvěma roky, jinak s nemalou péčí a pílí, své vydání děl Máchových dr Jaroslav Šťastný, jest tak málo místna při krásné literatuře, jako má svůj plný smysl a účel v historii právní, diplomatické, filologické, kde záleží u vydávaných textů na věrnosti a spolehlivosti přímo fotografické.

Nové vydání Máchovo přináší až na nepatrnosti celé jeho dílo literární: jeho romány a povídky, jeho básně, rozmanité i při-

ležitostné, jeho Máj i Mnicha, německé Versuche, zlomky dramatické i dopisy; z deníku Máchova vypouští část šifrovanou i výpisky a citáty z četby Máchovy; zcela pomíjí deník z jeho cesty italské z r. 1834 pro jeho úplnou zlomkovitost.

Úvodní studie p. Novákova jest jistě horlivě napsána i zajímavě koncipována, má i ne jeden pěkný odstavec (zvláště kapitolu věnovanou charakteristice románové tvorby Máchovy), ale o správnosti svého pojetí a výkladu básnického charakteru Máchova přesvědčiti mne nedovedla. Pokládám je, upřímně mluveno, za zcela pochybené. P. Novák vidí v Máchovi „nevyléčitelného ilusionistu“ (str. XXIII), ducha „propadlého důslednému ilusionismu“, jemuž „mizely všechny zjevy, rozplývající se jako ranní páry, jako lehké mlhy na měsíci“ (str. XXII), subjektivistu po vzoru Kantově a Schillerově, individualistu po vzoru Fichtově, idealistu po vzoru Hegelově a stýká se tak v podstatě s pojetím p. F. V. Krejčího („tragika případu Máchova“... toť „tragika duše, jež utratila své nejohavnější síly v marném očekávání a bezpředmětné touze“, píše p. Krejčí ve své knize na str. 162). Opakuji: obojí pojetí venkoncem nesprávné. Byli-li kde ilusionisté mezi českými vrstevníky Máchovými, byli mezi jeho odpůrci ať zjevnými, ať tichými, mezi básníky filology, básníky archeology a panslavisty — ti odvraceli se od života a jeho disonancí, přenášeli se přes ně, opíjeli se opiem snů a dýmem abstrakcí. Jungmannové, Kollárové, Tylové byli romantickými ilusionisty — ne Mácha. Máchův čin i význam básnický jest naopak v tom, že dovedl pohledět *nebojácným, nezaměřeným zrakem skutečnosti a životu v tvář, třeba byla sebestrašlivější*, třeba byla tvář jejich tváří Medusinou, že dovedl si je *zúčtovat* v to, „co se *nic* nazývá“. Mácha jest básník *bdělý*, jako byli bděli všichni velicí opravdoví básníci. Jeho dekorace nocí, hradů, sýčků, loupežníků atd. není ničím než slupkou, daní časovosti, literární módě, kterou splatil každý mladý básník dávkou ten větší, onen menší. Že Mácha četl soudobou idealistickou filosofii německou a vyslovoval se někde snad i její formulí (ačkoliv ani toho není v díle Máchově stop patrnějších),

nedokazuje literárnímu kritikovi také nic; pod těmito formulami mohla žít a žila vpravdě vlastní *literární myšlenka básnická docela svérázná*. Pan Novák ztotožnil nekriticky myšlenkovou konfesi básníkovu s jeho *básnickým dilem* a tvůrčím činem — ale to jest dvojí sféra, venkoncem si cizí: básnické dílo, básnická tvorba tryská z *hlubších zdrojů*, žije, roste a rozvíjí se po zákonech hlubší říše, než jest myšlenkové přesvědčení nebo spekulativná terminologie autorova. Jak častý jest případ, že básník sám vykládá své dílo křivě, domnívá se, že vyslovil v něm něco, čeho v něm není, poněvadž směšuje své intence myšlenkové se svými tvárnými a tvůrčími silami básnickými. . . Básník má ovšem k tomuto bludu právo čistě lidské, ale nemá k němu práva kritika; jedním z prvních úkolů jejích musí být, aby rozlišila tuto dvojí sféru a nevykládala básníka po případě z iluze, kterou měl sám o sobě.

Mácha neutíkal — alespoň ve vrcholných momentech svého díla, jimiž pro nás dnes jediné žije — od přítomnosti a skutečnosti, nenahražoval si jich ani fikcí historickou a neopíjel se proto její marnou sentimentalitou, ani nerozpouštěl si jich v dým a páru fikce vývojové a neopíjel se proto jejím optimismem à la Hegel, nepřehodnocoval jich ani fikcí spekulativnou à la Kant, etickou soběstačnou pýchou à la Kant nebo à la Fichte, novou stoickou pózou a kontemplací. Mácha jest do krajnosti poctivý, a libo-li, filosoficky obmezený — v té obmezenosti jest jeho síla: *nerozvádí disonanci života v umělou harmonii* ať takovou, ať onakou; cítí život, svůj život jako *bídu, které nelze nijak oddisputovat*, již jest možno jen konstatovat. . . nevíš proč, nevíš zač, nevíš k čemu.

Mácha pohleděl životu v tvář a spatřil jej hrozným. Jeho život byl hrozný, soudobý život český byl hrozný. Máj není než výkřik vyražený životem, hrozným českým životem: jest málo v naší literatuře básní tak *primitivních*, básní tak básněných životem jako Máj. Začíná „ab ovo“: tím, co se *nic* nazývá. Konstatuje se to *nic*. Za dvacet let po Máchově Máji konstatuje to *nic* svým způsobem Neruda ve Hřbitovním kvítí, třicet let

po Nerudovi opět svým způsobem Machar v Confiteoru: vesměs básníci života, básničtí primitivové, kteří stojí na prahu vývojové řady — lidé bdělé duše, neúprosně a jasně zirájící, kteří mají odvalu i v zoufalství — a ne snivci, ne ilusionisté. Oba, i Neruda i Machar, dovolávají se svou literární vývojnou myšlenkou Máchy. Nepochopit tohoto tvůrčího činu a básnického charakteru Máchova znamená nepochopit vývoj celé literární myšlenky české v devatenáctém století.

Mácha není také naprosto člověk, který „miloval, ba zbožňoval ženy až k serafickému vytržení“ (str. XXII) — charakterisovat takto sensibilitu Máchovu jest stavět pravdu na hlavu. Pravý opak jest pravda: Mácha miloval temnou smyslnou láskou, mučivou a trýznivou (i sebemučivou) a trpěl smyslnou nenávisť, bídou egoistické lásky, která se nechce dělit a bojí se, že jest zkracována a podváděna; je-li v tom jakýsi idealistický element, jest to jen hoře z toho, že se nemůže osvobodit z jejího mučivého, hluboko zarytého pouta. Nic „serafického“ není v jeho lásce, žádného „vytržení“ — naopak: chladný rozum stojí v ní na stráži, rozum, který počítá a váží požitky a střeží je, aby mu neuniknul. Mácha pozoroval i ve své lásce chladně a zbystřeně — měl ten druh smyslnosti, který nezapomíná na sebe ani v paroxysmu rozkoše — počítal ve své lásce, vážil, měřil, hlídal, podezíral, a že se nedovázil, že se nedoměřil, že se nedohlídal, v tom jest jeho mučivá trýzeň. Takový jest smysl Máje. Opakuji: báseň vyražená životem a jeho hrůzou, konfese, autobiografie, zastřená jen módními časovými dekoracemi a retušovaná jimi. Ne „náhrada za život, snaha sestrojiti si cestou snu to, co nebylo dáno osudem“ (F. V. Krejčí, str. 164). Kdyby byl Máchův Máj dilem člověka, jak jej pojímají pp. Krejčí a Novák, nedaly by se pochopit a vysvětlit výkřiky hrůzy, zděšení a odporu, které jej přivítaly: tak nevitají se nikdy práce „duchů propadlých důslednému ilusionismu“. Jeho vrstevníci zachvěli se hrůzou z toho, že viděl tak *správně a jasně* do života svého a tím i do celého českého života. Pod vším romantickým a časovým dekorem žije v Máchově Máji silná *vůle k pravdě*, a ji

88 jest nám dnes Máj drahý, ji byl drahý i těm básníkům, kteří se k němu vraceli nebo na něj navazovali v českém literárním vývoji devatenáctého věku.

Proto pokládám také za pochybenou snahu p. Novákovu sblížovati Máchu s Novalisem (str. XXIV a XXV) a hledati v obou „touž básnickou metodu“. Vpravdě jsou oba protichůdci. Novalis básník nejvyšších metafysických nadějí — Mácha duch, který i v zoufalství byl statečný a měl odvahu zúčtovat si život v to, „co se nic nazývá“; Novalis duch vysoké kultury, která pracovala o synthese poesie i vědy, logiky i obraznosti, života i umění — Mácha první její článek a člen, představitel stadia, kdy všechno rozpadá se ještě ve zlomky tyčící se proti sobě a bojující s sebou. Ani hudebnost Novalisova a Máchova nemá nic společného, jest jen širokým a nepřesným slovem na označenou dvou věcí zcela různorodých: u Novalise jest hudba světelnou vibrací, vykoupenou a odhmotněnou logikou světa a života — u Máchy slovem, kterým zvučí ujařmená příroda a žaluje zrazený člověk, spoutaný s ní.

Arno Dvořák: Kníže¹

89

Dramatická prvotina p. Arna Dvořáka není male myšlena: silná, mocná idea rozkřídluje se v ní do rozměrů, na jaké nejsme zvyklí v naší dramatické literatuře. Pan Dvořák vzal si suje-tem své dramatické básně — neboť tím jest jeho Kníže — svrchovaně zajímavý moment v českém vývoji národním, moment, kdy se tvořil český stát, kdy jednotliví kmenové překonávají svůj partikularism a slévají se v jediný národ s jednou ideou. Nositelem této ideje jest Přemysl; on „hledá nového boha“, tvoří nového boha velikosti, síly, důvěry a cti; on, „veliký rouhač“, překonává a zabíjí starého, malého, zbabělého boha, který leží jako můra na celé zemi a vypíjí z lidí každý zárodek velkodušnosti a odvahy; on odnaučuje celý národ bázni před tímto malým znemravňujícím bohem, proměňuje malodušnou rotu a sběr v „národ knížat“. Přemysl má soka a spolu nápadníka na prestol knížecí, Ctirada, zdánlivě silnějšího, který padá v kritickou chvíli nedostatkem vnitřní velikosti a odvahy. Vnitřní výsost Přemyslova jest v tom, rozumím-li dobře dramatu p. Dvořákovu, že dovede překonat strašnou umrtvující sugesci, kterou na něho vrhne Vlasta: Vlasta uloupila mu jakousi zakopanou kovovou skříň, s níž spojila umírající kněžna Libuše štěstí a úspěch, tedy jakýsi talisman nejvyšší síly a účinnosti; Přemysl dovedl neklesnout i v zoufalé situaci, do níž jej vehnala Vlasta, zbořivši most ke stříbrnému bohu a osamot-

¹ - [Viz zde str. 190 a n.]